

İNKLÜZİV TƏHSİLDƏ ƏMƏKDAŞLIQ MODELLƏRİNİN ƏHƏMİYYƏTİ**Günay Suliddin qızı Qəhrəmanlı***Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0008-6504-5142**E-mail:** qehramanligunay@gmail.com

Açar sözlər: müəllim-valideyn, məktəb-icma, əməkdaşlıq modellərinin əhəmiyyəti, inklüziv təhsil, təhsil

Ключевые слова: учитель-родитель, школа-сообщество, обеспечение моделей сотрудничества, инклюзивное образование, образование

Key words: teacher-parent, school-community, provision of cooperation models, inclusive education, education

İnklüziv təhsil ümumi təhsilin hamı üçün əlçatan olmasını nəzərdə tutan və bütün uşaqların ehtiyaclarına uyğun həyata keçirilən təhsil prosesidir. Bu proses əlilliyi olan uşaqların təhsilə cəlb olunmasını təmin edən ən etibarlı vasitədir. İnklüziv təhsil hər bir uşağın təhsil zamanı ortaya çıxan bütün ehtiyaclarının ödənilməsini təmin edən metodologiyaları inkişaf etdirməyə yönəlib. Onun başlıca məqsədi tədris zamanı uşaqların təhsil və təlim ehtiyaclarının ödənilməsini reallaşdırmaqdır. Onu ənənəvi təhsildən fərqləndirən ən başlıca cəhət isə istər sağlam, istərsə də sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin etməklə cəmiyyətdə sosial bərabərliyin qorunması, bu uşaqların təhsil və başqa xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə nail olunmasıdır.

İnklüziv təhsil ümumi təhsilin hamı üçün əlçatan olmasını özündə ehtiva edən, bütün uşaqların müxtəlif ehtiyaclarının uyğunlaşdırılmasına əsaslanan inkişaf prosesi, habelə əlilliyi olan uşaqların təhsilə cəlb edilməsinin təminatçısıdır. Prosesi mütəşəkkil şəkildə həyata keçirmək üçün inklüziv təhsilin daha sadə və asan formada təşkilinə nail olmaq bu sahədə xidmət göstərən insanların birgə fəaliyyətindən asılıdır. İnklüziv təhsil əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüququnun təminatına, eyni zamanda cəmiyyətə sağlam düşüncə ilə inteqrasiyasına şərait yaradan və dünyada geniş yayılan bir təhsil təcrübəsidir. Azərbaycan Respublikasında da sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaşın təhsil almasına bərabər şərait yaradılmışdır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyası əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüquqlarının bir çox tərəflərini əhatə edir və inklüziv təhsilin hər kəs üçün ən yaxşı təhsil mühiti olduğunu təşviq edir. Eynilə, BMT-nin “Uşaq Hüquqları Konvensiyası”nın 28-ci maddəsi hər bir uşağın təhsil hüququnu tanıyır və bərabər imkanlar əsasında bu hüququn həyata keçirilməsi dəstəkləyir. Adıçəkilən maddə bildirir ki, təhsil uşağın şəxsiyyətinin, istedadının, əqli və fiziki bacarığının inkişaf etdirilməsi, insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara, azad cəmiyyətdə sülh, dostluq, anlaşma, tolerantlıq və bərabərlik içində həyata, ətraf mühitə hörmət tərbiyə edilməsinə yönəldilməlidir. Bu əsasda, əlilliyi olan uşaqların əlilliyi olmayan uşaqlarla birlikdə təhsilə cəlb edilməsi xüsusilə nəzərə alınır. Bundan başqa, BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədi hamı üçün inklüziv və bərabər keyfiyyətli təhsilin təminatını vurğulayır.

Milli qanunvericilikdə “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsi

dəsinə əsasən, dövlət cinsindən, irqindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən, sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaşa təhsil almaq imkanının yaradılmasına və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə təminat verir. Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli 3498 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil hüququnu təhsilin bütün pillələri üzrə digər şəxslərlə bərabər səviyyədə təmin etməyi və onların təhsili üçün maneəsiz mühit yaratmağı əsas məqsəd kimi qəbul edir.

Buna əsaslanaraq, beynəlxalq və milli öhdəliklərin yerinə yetirilməsi istiqamətində təhsil sistemində əhəmiyyətli işlər görülür. Ölkədə keyfiyyətli inklüziv təhsili təmin etmək məqsədilə inklüziv sinif təşkil edilən ümumi təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi genişləndirilir, Azərbaycanda əlilliyi olan uşaqların təhsil hüququnun təminatına dəstək verilir, inklüziv təhsilin keyfiyyəti artırılır və məktəblərdə kadr potensialı gücləndirilir.

Bildiyimiz kimi, inklüziv təhsil şagirdlərə yalnız akademik biliklərin öyrədilməsi ilə məhdudlaşmır, həm də onların sosial mühitdə iştirakına və cəmiyyətin inklüziv olmasına ilk addım kimi müəyyənləşdirilir. Lakin əlilliyi olan uşaqların ümumi təhsil sinfində təhsil alması hələ onların təlim prosesində şagirdlərlə birgə fəaliyyətlərdə iştirakına dəlalət etmir. Şagird təlim prosesində fəal iştirak etmirsə, ona sinif müəllimi, yaxud korreksiyaedici pedaqoq tərəfindən verilən tapşırıqları fərdi qaydada edəcəksə, onun sinifdə emosional və sosial inklüziviyası, eləcə də tipik inkişaf edən sinif yoldaşları ilə ahəngdar qarşılıqlı münasibəti və gələcəkdə inklüziv cəmiyyətin qurulması üçün heç bir iş görülməyəcək. [3, s30]

Tədqiqatlar göstərir ki, inklüziv təhsilin inkişaf etdiyi ölkələrdə məktəblərdə inklüziv təhsilin həyata keçirildiyi göstərilə də, əlilliyi olan şagirdlər ümumi sinfin yaxınlığındakı resurs otağında təhsil alır və çox məhdud vaxt çərçivəsində öz sinif yoldaşları ilə birgə təlim prosesinə qatılırlar. Baxmayaraq ki, qanunvericilikdə əlilliyi olan şagirdlərin məktəbdə olduqları müddətin 80 faizinin ümumi təhsil sinfində keçirilməsinin vacib olduğu qeyd edilmişdir. [3, s31]

Qeyd olunanlara əsaslanaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, inklüziv siniflərdə bütün şagirdlərin birgə təlim prosesində iştirakı, onların bir-biri ilə və müəllimləri ilə sıx qarşılıqlı münasibətinin olması inklüziv təhsil çərçivəsində vacibdir. Bununla yanaşı, ənənəvi pedaqoji metodlar və müəllim kompetensiyası ilə müxtəlif məhdudluğu olan şagirdlərin birgə təlimdə iştirakının təmin olunması bir çox halda mümkün olmur. [3, s31]

Hər hansı məktəbi inklüziv məktəbə çevirmək üçün müəllimlər, korreksiyaedici pedaqoq, məktəb rəhbərləri və icma birlikdə mürəkkəb bir yol qət edir. Müəllimlərin ən yaxşı öyrəndiyi mühit onlara dəstək verən, inam və paylaşma mədəniyyətinin olduğu və birlikdə öyrəndikləri münbit mühitdir. Müəllimlər onlara kifayət qədər dəstək göstərildiyini bildikləri zaman, yeni tədris strategiyalarını təcrübədən keçirməyə daha həvəsli olurlar və tədris və öyrənmə prosesinin təkmilləşdirilməsində, bununla da təhsilalanların təlim nəticələrinin yaxşılaşdırılmasında daha fəal iştirak edirlər. Məktəblərdə müəllimlərin təlim icmalarının yaradılması əməkdaşlıq mədəniyyətinin yaradılmasına stimül verə bilər.

Birgə tədris ekspertləri və müəllifləri Marilin Frend və Linne Kuk-un fikrincə, “Birgə tədris bir qrup tələbə üçün ilk növbədə bir sinif otağında və ya iş məkanında qarşılıqlı əlaqə ilə müəyyən məzmun və ya məqsədlər üçün müqavilə bağlayan iki və ya daha çox müəllimi əhatə

edir. Birgə tədris əlilliyi olan şagirdlərə, miqrantlara, fərqli dil və dinə mənsub şagirdlərə, istedadlı şagirdlərə və ya ümumi təhsil sinifində təlimat vermək üçün həyata keçirilə bilər. Sınıf otaqları getdikcə müxtəlifləşdikcə, birgə tədris müəllimlərə bütün tələbələrin ehtiyaclarını səmərəli şəkildə qarşılamağa imkan verir. Müəyyən edilmiş təlim əməkdaşlıq modellərinə aşağıdakılar daxildir. [2, səh.543]

• **Bir nəfər təlim verir, digəri yardım edir.** Bu modeldə müəllimlərdən biri öyrədici funksiyanı daşıyır, digəri isə fərdi yardım və uşağın yoxlanmasını təmin edir. Bu cür dərslərin aparılması bir sinfin uşaqlarına iki müəllimin dərslər deməyi üçün uyğun şərait olduqda, bəzən isə iki fərqli sinfin bir qrupda cəmləşdirildiyi xüsusi hallarda məqsədəuyğundur. Ancaq iki fərqli sinfin olduğu halda bu üsulun təlimə effektiv yanaşma olmasına dair nümunələr olduqca nadirdir.

• **Stasionar təlim.** Uşaqlar sinif otağında müxtəlif “dayanacaqlarda” olmaqla təlim aparmaq üçün iki və daha artıq qruplara ayrılır. Hər iki müəllim bir qrupdan digərinə hərəkət edərək (və ya qruplar müəllimlərə uyğun hərəkət edir) öz peşə bacarığına uyğun olaraq fərqli məzmunları və ya eyni məzmunun fərqli hissələrini öyrədir. Bu model böyük sinif otağında birləşdirilmiş iki sinfin olduğu və ya bir sinifdə iki müəllimin olduğu vəziyyətlərdə effektiv ola bilər.

• **Paralel təlim.** Bu model yalnız iki müəllimin mövcud olduğu tək sinif üçün uyğundur. Paralel təlim zamanı müəllimlər sinfi iki eynicinsli hissəyə ayırır və eyni dərsləri öz qrupuna izah etməyə çalışır. Burada əsas üstün cəhətlərə qrupların daha kiçik olması, daha çox uşağın iştirakına nail olunması və bəzi uşaqların hansısa müəllimin təlim metoduna üstünlük verdiyi şə-

raitdə seçim şansının mövcudluğu aid edilə bilər. Müəllimlər də bu zaman müəyyən uşaq qrupuna daha çox uyğun gələn təlim metodundan (məsələn, daha çox vizual və ya mətn əsaslı) istifadəyə üstünlük verə bilər.

• **Alternativ təlim.** Sinif daha böyük və kiçik olmaq üzrə iki qrupa bölünür. Müəllimlərdən biri böyük qrupa, digəri isə kiçik qrupa dərs deyir. Daha kiçik qrup müxtəlif məqsədlər üçün istifadə oluna bilər. Biliyin yenidən bərpası bu məqsədlərdən ən birincisi olsa da, daha yüksək nailiyyətləri olan və ya kurikulumun müəyyən bir hissəsinə xüsusi maraq göstərən uşaqların tədrisini zənginləşdirmək də buraya aid edilə bilər. Əsas diqqət edilməli olan məqam həmin kiçik qrupun işləməkdə çətinliyi olan xüsusi uşaqların bir araya gətirildiyi qrup olaraq görülməsinə əngəl olmaqdır. Bu model ən uyğun şəkildə iki müəllimin olduğu tək sinfə tətbiq edilsə də, bəzi hallarda birləşmiş siniflər üçün də məqsədəuyğun ola bilər.

• **Komanda şəklində təlim.** Hər iki müəllim təlimçi rolunu bərabər şəkildə paylaşır. Komanda şəklində təlim keçirilməsi iştirakçıların da cəlb oluna biləcəyi müdaxilə imkanlarının mövcudluğu şəraitində effektiv olur. Həmçinin hər iki müəllimin də qatqıları olacağından, bu metod mövzunun daha dərin təqdim olunmasına yardım edir. Bu cür öyrətmə metodu informasiyanın daha izahedici şəkildə təqdiminin önəmli olduğu vəziyyətlərə uyğundur. Həm tək, həm də birləşmiş siniflərdə tətbiq oluna bilər.

Kuk və Frend (1995) tərəfindən birbaşa adı çəkilməyən təlim əməkdaşlıq metodlarından biri də **fərdi konsultasiya** hesab olunur. Fərdi konsultasiyalar uşaqların fərdi tapşırıqlar üzərində işlədiyini hallarda baş tuta bilər. Uşaqlar öz tapşırıqları üzərində heyət üzvlərinin məsləhət və yardımları ilə fərdi şəkildə (məsələn, məktəb kitabxanasında) məşğul ola bilərlər. Sinif təlimlərinin bu cür seanslarla birləşdirilməsi şagirdin spesifik tapşırıq üzərində digər müəllimlərin fikirlərini öyrənmə baxımından faydalı ola bilər.

Əməkdaşlıq eyni məqsədə çatmaq üçün birlikdə işləyən iki və ya daha çox mütəxəssisin ünsiyyətidir. Buradakı başlıca məqsəd müəllim və valideyn əməkdaşlığının müəllim tərəfindən qurulması, şagird, müəllim və valideyn birliyinə komanda kimi yanaşılmasıdır. Çünki təhsilverənlərin təhsilalanlar üçün yaratdığı imkan və şəraitin davamlı olması, müəllim və valideynin birgə hərəkət etməsi, şagirdlərin psixoloji vəziyyətinə hər zaman diqqət yetirilməsi lazımdır. Bəzi hallarda komanda işinə psixoloq və ya korreksiyaedici pedaqoq da qatıla bilər. Lakin başlıca məqsəd onların birlikdə hərəkət etməsi və şagirdə eyni cür yanaşmasıdır.

İnklüziv sinfə təyin olunan korreksiyaedici pedaqoqla müəllimin əməkdaşlığı əlilliyi olan uşağın gələcək inkişafı üçün çox əhəmiyyətlidir. Şagirdin ümumi fiziki inkişafı, eşitmə və görmə vəziyyəti, psixiko-kognitiv proseslərin inkişaf səviyyəsi, nitqin inkişaf səviyyəsi, sosial-emosional inkişafı və özünə xidmət bacarıqlarının inkişaf səviyyəsi müşahidə olunur və çatışmazlıqlara əsasən fərdi təlim planı hazırlanır. Fərdi tədris planının hazırlanmasında müəllimlər, korreksiyaedici pedaqoq, məktəbin psixoloqu və valideynin əməkdaşlığı mühümdür. Çünki, şagirdin gələcək inkişafında atılacaq addımlar fərdi tədris planına əsasən həyata keçiriləcək. Bundan əlavə, qiymətləndirmə, planlaşdırma, emosional dəstək, problem həlli və təlim dəstəyi kimi mövzularda korreksiyaedici pedaqoq və müəllimlərin əməkdaşlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Korreksion pedaqoq sinifdə inklüzivliyin təmin edilməsi və planlaşdırmanın həyata keçirilməsində müəllimlərə praktiki məsləhətlər və dəstək göstərə bilər. Korreksion pedaqoq sinifdə müəllimlə birgə işləyib, fərqli fiziki və əqli imkanlı uşaqların və onların yaşadılarının təlim prosesinə və inklüziviyaya cəlb edilməsini təmin edir. Bu prosesin daha səmərəli olmasında

müəllim və korreksion pedaqoqun əməkdaşlığı mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bizə məlumdur ki, inklüziv məktəblərin inkişafı təcrid olunmuş şəkildə baş vermir. Bunun üçün müəllimlər arasında əməkdaşlıq vacibdir. Lakin əlilliyi olan uşaqların təhsili üçün sadəcə müəllimlər məsuliyyət daşımır. Biz inklüziv təhsilə sistemli yanaşma təmin etməklə əlilliyi olan və əlilliyi olmayan uşaqların valideynləri yaxud qəyyumlarının və icmanın dəstəyinə ehtiyac duyuruq. İcma dedikdə uşaqların yaşadıkları ərazi sakinləri, yerli hökumət, vətəndaş cəmiyyəti və məktəbin yerləşdiyi inzibati ərazidə yaşayan insanlar nəzərdə tutulur. Bu icma üzvləri ilə birlikdə işləmək inklüziv məktəblərin təkmilləşməsinə böyük təsir göstərir.

Əlilliyi olan uşaqların həyatında ailənin rolu çox vacibdir. Ailələr və icma əlilliyi olan uşaqların xüsusilə də erkən yaşlarında inkişafında mühüm rol oynayır. Uşağı ən yaxşı tanıyan şəxslər valideynlər və ailə üzvləridir. Onlar uşağın şəxsiyyətini, davranışını, öyrənmə tərzlərini, maraqlarını və ehtiyaclarını yaxşı bilirlər. Valideynlə məsləhətləşmə müəllimə uşaq barədə hər tərəfli məlumat toplamağa və təlim və tərbiyə daha yaxşı qurmağa kömək edir. Valideynlər uşağın davamlı inkişafına və öyrənməsində mühüm rol oynayır. Valideynlərin sinif otağında uşağa kömək etməsi də müəllim-valideyn əməkdaşlığı üçün yol ola bilər. Inklüziv təhsilin düzgün təşkili üçün müəllim və valideynlərin əməkdaşlığı və öyrənmə strategiyalarının birləşməsi əhəmiyyətlidir. Əməkdaşlıqda hər iki tərəf bir-birindən gözləntisini bilməlidir. Səmərəli müəllim-valideyn əməkdaşlığında səbiri bir yanaşma və planlaşdırmanın sistemliliyi çox önəmlidir.

Uşaqlar məhz ümumi icma kontekstində təhsil alır, yaşayır və öyrəndiklərini məhz bu kontekstdə tətbiq edirlər. Təhsil alanın əhatə olunduğu kontekst barədə məlumatlı olmaq, müəllimləri dərsin planlaşdırılmasında istifadə biləcəkləri zəngin informasiya ilə təmin edir. Məktəblər icmanın malik olduğu dəyərli resurslardan istifadə edərək əlilliyi olan uşaqlara adekvat dəstək təmin edə bilirlər. İcma inklüziv təhsilin genişlənməsi və təşviqi üçün geniş maarifləndirmə və təşviqat kompaniyaları keçirə bilər. Bundan əlavə, yerli hökumət və vətəndaş cəmiyyəti əlilliyi olan uşaqlara zəruri dəstək təmin edə bilirlər. İnam mühiti və müsbət atmosferin yaradılması uğurlu əməkdaşlıq münasibəti üçün vacibdir. İcma üzvləri arasında onların məktəbin təkmilləşdirilməsi prosesində təsir gücünə malik olduqları hissini yaratmaq lazımdır. Müəllimlərin, valideynlərin və icmanın birlikdə işləyə biləcəyi yolları müəyyən etmək əlilliyi olan uşaqların məktəbdə inteqrasiyasını və sosiallaşmasına böyük təsir göstərir.

Valideynlərlə və icma ilə əməkdaşlıq strategiyaları aşağıdakılardır:

• **Valideynlər və icma üzvləri ilə əməkdaşlıq üçün əlverişli və müsbət mühitin yaradılması.** Əvvəldən inam mühiti və müsbət atmosferin yaradılması uğurlu əməkdaşlıq münasibəti üçün vacibdir. Valideynlər və icma üzvləri üçün münbit mühit yaratmağa başlamaq üçün bu proqram müddətində təqdim etdiyimiz bəzi məşğələlərdən istifadə edə bilərsiniz.

• **Valideynləri təhsilin planlaşdırılmasında fəal iştirakçılara çevirmək üçün onlarla işləmək.** Vaxtaşırı valideyn-müəllim görüşləri keçirmək və uşağın irəliləyişi barədə mütəmadi olaraq məlumatlar vermək. Valideynlər çox vaxt müəllimlərə sual yağdıra və bəzən isə şikayətlər edə bilirlər. Valideynlərin cəlb olunması üçün faydalı tövsiyələrdən biri "Onlar soruşmadan cavab vermək"dir. Bunu etmək üçün siz valideynlərə ardıcıl və stabil əsasda yenilənmiş məlumatlar göndərə bilərsiniz. Uşağı bu informasiya mübadiləsinə cəlb etməyi unutmayın.

• **Əlilliyi olan uşaqların inteqrasiyası və hüquqları barədə məlumatları bölüşmək üçün əlilliyi olmayan uşaqların valideynləri ilə məlumatlandırma sessiyası keçirmək.** Onların əlilliyi olan uşaqların ailələrini başa düşmələrinə kömək etmək üçün interaktiv məşğələ

keçirin.

- **İcma üzvləri arasında onların məktəbin təkmilləşdirilməsi prosesinin sahibləri olduğu hissini yaratmaq.** Məktəbin təkmilləşdirilməsinin planlaşdırılmasına, məktəb dəyərlərinin formalaşdırılmasına valideynləri və icmanı cəlb edin.

- **İrqiindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən asılı olmayaraq maarifləndirmə işi aparmaq.** Yerli dövlət strukturlarını, valideyn assosiasiyalarını və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrini dəvət etmək. İcmadan iştiraka və inklüzivliyə mane olan əngəlləri aradan qaldırmaq üçün tövsiyələr alın

- **İcma və məktəb tədbirləri vasitəsilə əməkdaşlıq üçün müntəzəm imkanlar yaratmaq.** Mütəmadi görüşlər keçirməklə birlikdə işləmək ənənəsini qoruyun. Qarşıya çıxan məsələləri müzakirə edin, əldə olunan irəliləyişi qeyd edin, müəllimlərin və icmanın birlikdə işləyə biləcəyi yolları müəyyən edin

Müəllim və inklüziv təhsilin təşviqatçılarından aşağıdakı addımlar gözlənilir:

- Valideynlərə övladlarının təlim nailiyyətləri barədə mütəmadi məlumat vermək;
- Hansı uşağın məktəbə getmədiyini və niyə getmədiyini öyrənmək və onları məktəbə gətirmək məqsədilə icma rəhbərləri ilə işləmək;
- Inklüziv təhsilin dəyərini və məqsədini şagirdlərin valideynlərinə izah etmək;
- Şagirdləri ekskursiya və tədbirlər vasitəsilə icma ilə qarşılıqlı təmasa hazırlamaq;
- Valideynləri və icma üzvlərini dərsləri müşahidə etməyə dəvət etmək.

Məqalədə qeyd edilən fikirləri ümumiləşdirərək qeyd etmək olar ki, inklüziv təhsil şagirdləri sosiallaşdırır. Inklüziv təhsil irqindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, etnik mənsubiyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən asılı olmayaraq bütün şagirdlərin təhsil almaq imkanını vurğulanır. Müəllim, şagirdlə işləyən digər mütəxəssislər, valideyn və icma müxtəlif əməkdaşlıq modellərindən və əməkdaşlıq strategiyalarından istifadəsi inklüzivliyin inkişafına gətirib çıxarır.

Problemin aktuallığı. Inklüziv təhsil müasir dövrün aktual məsələlərindəndir. Inklüziv təhsilin inkişafı üçün müəllim, korreksiyaedici pedaqoq, psixoloq, valideyn və icmanın düzgün əməkdaşlıq strategiyası qurması və düzgün əməkdaşlıq modellərini seçməsi mühüm amildir.

Problemin elmi yeniliyi. Inklüziv təhsilin uğurlu tətbiqində müəllim, korreksion pedaqoq, psixoloq, valideyn və icmanın əməkdaşlıq strategiyaları və əməkdaşlıq modellərinin bilməli və inklüziv təhsilin tətbiqində istifadə etməlidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Inklüziv təhsildə əməkdaşlığın düzgün qurulması şagirdləri məktəbdə sosiallaşması və inteqrasiyasında mühüm rol oynayır. Məktəbdə inklüzivliyin səmərəli tətbiqi müəllim, korreksiyaedici pedaqoq, psixoloq, valideyn və icmanın birlikdə əməkdaşlığı həm şagirdlərin həm də pedaqoji prosesin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. Sinifdə müxtəlifliyin dəstəklənməsi üçün təcrübi təlimatlar, 2005, 96-108 s.

2. Paulsrud, D., & Nilholm, C. Teaching for inclusion—a review of research on the cooperation between regular teachers and special educators in the work with students in need of special support. *International Journal of Inclusive Education*, 27(4), 2023, 541-555 s.

3. Xələfov A. İnküziv siniflərdə tətbiq olunan pedaqoji metodların təhlili. Azərbaycan məktəbi.No 3 (704), 2023, 25–38 s.

4. TİPİİ. “İnküziv sinifdə təlimin təşkili” mövzusunda ixtisasartırma proqramının Oxu materialı, 60-67 s.

5. <https://arti.edu.az/f%99aliyy%99timiz/m%99zmun-v%99-qiyim%99tl%99ndirm%99/inkluziv-t%99hsil/>

Г.С. Гахраманлы

Важность моделей сотрудничества в инклюзивном образовании**Резюме**

В статье говорится о важности внедрения инклюзивного образования и важности сотрудничества в реализации инклюзивного образования. Продвигает идею о том, что инклюзивное образование является лучшей средой обучения для всех. Для достижения успешного развития инклюзивного образования учителя могут получить помощь специалистов, работающих в школах, таких как коррекционные педагоги и психологи. Таким образом, в составлении индивидуального учебного плана участвуют педагог, коррекционный педагог и школьный психолог. Успешное сотрудничество этих специалистов во многом способствует развитию студента. Учителя, коррекционные педагоги, руководители школ и общественность вместе проходят сложный путь, чтобы обеспечить инклюзивность и адаптацию ребенка с ограниченными возможностями к школе. Существуют разные модели сотрудничества учителей. Школы должны использовать возможности родителей и сообщества для развития инклюзивного образования, а родители должны вовлекать сообщество в этот процесс. В статье подчеркивается важность терпеливого подхода и систематического планирования в эффективном сотрудничестве учителей и родителей. Кроме того, в статье подчеркивается роль общества в интеграции и социализации детей с ограниченными возможностями в школе. В статье также освещаются стратегии сотрудничества родителей и сообщества, а также шаги, которые учителя и сторонники инклюзивного образования должны предпринять при обучении и обучении детей с ограниченными возможностями.

G.S. Qahramanlı**The importance of collaborative models in inclusive education
Summary**

The article talks about the importance of the implementation of inclusive education and the importance of cooperation in the implementation of inclusive education. Promotes that inclusive education is the best learning environment for all. In order to achieve the successful development of inclusive education, teachers can get help from specialists working in schools, such as correctional pedagogues and psychologists. Thus, this teacher, correctional pedagogue and school psychologist participate in the establishment of an individual curriculum. The successful cooperation of these specialists greatly supports the development of the student. Teachers, correctional pedagogues, school leaders, and the community travel a complex path together to ensure the inclusion and adaptation of a child with disabilities to school. There are different models of cooperation of teachers. Schools should use the power of parents and the community to develop inclusive education, and parents should involve the community in this process. The article emphasizes the importance of a patient approach and systematic planning in effective teacher-parent cooperation. In addition, the article emphasizes the role of the community in the integration and socialization of children with disabilities in school. The article also highlights parent and community collaboration strategies and steps teachers and inclusive education promoters should take when educating and teaching children with disabilities.

Redaksiyaya daxil olub: 26.08.2024